

Problem nielegalnej imigracji w Polsce na początku XXI w.

W ostatnich latach w Polsce problematyka nielegalnej imigracji stała się przedmiotem zainteresowania szerokich kręgów społecznych i ważnym elementem polityki państwa. Przyczyn zaistnienia takiej sytuacji należy doszukiwać się przede wszystkim w pojawieniu się nowych wyzwań migracyjnych, które wymagają przeprowadzenia nowych badań oraz dokonania zmian. Polska, będąca dotychczas głównie krajem emigracyjnym, staje się państwem, do którego przybywają coraz większe grupy imigrantów, a polskie społeczeństwo staje się coraz bardziej zróżnicowane kulturowo i etnicznie. Należy jednak podkreślić, że nielegalna imigracja może wpłynąć na wzrost przestępczości, a w konsekwencji prowadzić do zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Odpowiednio prowadzona polityka imigracyjna może znacząco wpłynąć na procesy związane z nielegalną imigracją.

Polska położona jest pomiędzy uprzemysłowioną i rozwiniętą gospodarczo zachodnią częścią Europy, opartą na dobrze rozwiniętych systemach rządów demokratycznych, a ubogim, relatywnie słabo rozwiniętym wschodem. Takie usytuowanie naszego kraju powoduje, że jest on postrzegany przez imigrantów przede wszystkim jako kraj tranzytowy. Jednak po przemianach polityczno-gospodarczych Polska stała się krajem dynamicznie rozwijającym, coraz częściej traktowanym na równi z Europą Zachodnią, przez co staje się także atrakcyjnym krajem docelowym imigrantów zza wschodniej granicy. Problem nielegalnej imigracji w Polsce jest zjawiskiem stosunkowo nowym, stanowiącym zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Z analizy danych wynika, że próby samodzielnego przebycia drogi do Polski, czy też na zachód Euro-

py podejmuje niewielu imigrantów. Większość z nich korzysta z pomocy zorganizowanych grup przestępczych, które działają w sposób charakterystyczny dla sposobu działania struktur przestępczych (np. mafia)¹. Nielegalna imigracja może być przyczyną zagrożenia terroryzmem, sprzyja powstawaniu zorganizowanych grup przestępczych, przemytowi niebezpiecznych ładunków, narkotyków, a także prowadzi do wzrostu ogólnego poziomu przestępczości².

- Ze względu na kryterium głównego celu migracji wyróżnia się:
- czynniki ekonomiczne, na które składają się przede wszystkim chęć poprawy sytuacji materialnej swojej lub swojej rodziny, co daje początek imigracji zarobkowej do krajów o wyższym poziomie życia;
 - czynniki pozaekonomiczne, w których należy wskazać te cele, które nie polegają na osiągnięciu korzyści materialnych, nawet gdy wyjazdowi towarzyszy efekt ekonomiczny. Cele decyzji ukierunkowane są na zmiany aksjologicznej i społecznej przestrzeni życia, zwiększenie poczucia bezpieczeństwa. Można wśród nich wyróżnić m.in.: opuszczenie terenu objętego konfliktem zbrojnym, ucieczkę i przesiedlenia związane ze zmianą granic, chęć uniknięcia prześladowania w kraju pochodzenia (np. z uwagi na wyznanie, przynależność do mniejszości etnicznej, opozycji politycznej).

Zarówno w przypadku przyczyn ekonomicznych, jak i pozaekonomicznych można zauważyć, że migracje przebiegają zwykle z krajów o niższym poziomie życia, do krajów o relatywnie wyższym poziomie życia, dlatego kraje będące przedmiotem zainteresowania imigrantów są równocześnie zainteresowane ograniczeniem skali imigracji. Jeżeli imigranci zdecydują się uniknąć środ-

¹ [Http://www.monitorc.pl/roczniki/2000/CEL10-7.pdf](http://www.monitorc.pl/roczniki/2000/CEL10-7.pdf) z 4.06.2013.

² [Http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf](http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf) z 4.06.2013.

ków ograniczających, stosowanych przez kraj docelowy, mogą zdecydować się na przekroczenie granicy nielegalnie³.

Skala zjawiska nielegalnej imigracji jest bardzo trudna do oszacowania ilościowego, ponieważ fakt, że cudzoziemiec przebywa nielegalnie na terytorium RP, świadczy o braku systemu ewidencyjnego. Ponadto niezależnie od przyczyny nieudokumentowania pobytu i terminu, w którym imigrant utracił albo nie uzyskał niezbędnego statusu prawnego do możliwości legalnego pobytu albo nielegalnie przekroczył granicę, zbieraniem i analizą danych statystycznych zajmują się różne instytucje. Bardzo ważną kwestię stanowi fakt, że Polska jest krajem członkowskim układu z Schengen, co uprawnia cudzoziemców posiadających dokumenty pobytowe do przemieszczania się po całej strefie. W statystykach zawierających dane dotyczące pobytu cudzoziemców na terytorium Polski, uwzględnia się decyzje zezwalające na osiedlenie się oraz inne dokumenty pobytowe (np. status uchodźcy). Należy podkreślić, że wszyscy imigranci, przebywający legalnie mogą pozostać na terytorium RP bez uregulowanego statusu.

Do danych, mogących mieć wpływ na zobrazowanie zjawiska skali nielegalnych imigracji zalicza się statystyki Polskiej Straży Granicznej, która w ciągu ostatnich kilku lat odnotowała wjazd, natomiast nie odnotowała wyjazdu ok. 264 tysięcy cudzoziemców. Nie można wykluczyć, że żadna z tych osób nie została odnotowana w statystykach Straży Granicznej, ponieważ część z nich starała się o dokumenty pobytowe i została w Polsce legalnie, część z nich mogła wyjechać do innych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Dlatego też dokładne szacunki tych liczb trudno odzwierciedlić w statystykach. Inną grupą imigrantów, których status na terytorium RP jest nieuregulowany są uchodźcy, których postępowanie o nadaniu statusu uchodźcy zostało zakończone – otrzymali

³ [Http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0402en01.pdf](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0402en01.pdf) z 4.06.2013.

negatywną decyzję, jednak nie zdecydowali się na wyjazd do kraju pochodzenia⁴.

W porównaniu do innych krajów, w Polsce przebywa stosunkowo niewielu imigrantów. Ze statystyk Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju imigranci stanowią 0,1% populacji w Polsce. Pod koniec 2009 roku, ważne karty pobytu do przebywania na terytorium RP posiadało 92 574 cudzoziemców. Statystyki wykazują również, że obywatelstwo polskie nadawane jest stosunkowo rzadko (w ciągu ostatnich dwudziestu lat, obywatelstwo zostało nadane dwudziestu kilku tysiącom cudzoziemców). W Polsce największą grupę imigrantów stanowią obywatele Rosji, Ukrainy i Białorusi. Według danych z Urzędu ds. Cudzoziemców zdecydowana większość spośród wszystkich imigrantów, którzy otrzymali zezwolenie na zamieszkanie oraz zezwolenie na osiedlenie się w Polsce, jak również tych, którzy ubiegają się o nadanie oraz tych, którym najczęściej nadawane jest obywatelstwo polskie, stanowią imigranci z tych trzech wyżej wymienionych państw⁵.

Nielegalne przekroczenie granicy odbywa się zwykle w kilku podstawowych formach, najczęściej poprzez:

- zbliżanie się do granicy państwowej z zamiarem nielegalnego przekroczenia;
- posługiwanie się podrobionym lub przerobionym paszportem (np. gdzie wymieniono fotografię), albo paszportem innej osoby podczas kontroli granicznej;
- przekroczenie granicy w miejscu do tego nieprzeznaczonym (przez tzw. „zieloną granicę”;
- ukrycie się w środkach transportu międzynarodowego.

⁴ [Http://frog.org.pl/nieuregulowane_pobyty_cudzoziemcow_w_Polsce.pdf](http://frog.org.pl/nieuregulowane_pobyty_cudzoziemcow_w_Polsce.pdf) z 4.06.2013.

⁵ OECD, Migration Outlook 2007, s. 343.

Sprawcami przestępstw pierwszej z form są zarówno obywatele polscy jak i cudzoziemcy. Natomiast pozostałymi metodami posługują się najczęściej cudzoziemcy⁶.

Należy podkreślić, że część przekroczeń granicy RP nie ma związku z nielegalną migracją, najczęściej dotyczy: Polaków, obywateli państw UE, USA, Kanady, Australii oraz innych, które nie są zaliczane do krajów zwiększonego ryzyka migracyjnego. Najczęściej były to przypadki nieświadomego przekroczenia granicy na szlakach turystycznych (np. w wyniku zabłądzenia), naruszenia przepisów (np. z niewiedzy co do przebiegu linii granicy, konieczności posiadania określonych dokumentów – w tym wiz), niefrasobliwości (np. chęć skrócenia sobie drogi do miejsca zamieszkania) lub brawury. Ponad to do przekroczenia granicy państwowej dochodziło podczas prac prowadzonych w pasie przygranicznym lub podczas działań związanych z przemytem towarów. Mimo, że powyższe przykłady stanowiły czyny zabronione, trudno większość z nich uznać za faktyczne zagrożenie.

Wśród cudzoziemców zatrzymanych za usiłowanie lub przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom, nielegalni imigranci stanowili około $\frac{3}{4}$. Wśród nich liczne grupy stanowili imigranci z Azji (np. Indii, Chin, Wietnamu) oraz byłego ZSRR (np. z Rosji, Ukrainy).

W Polsce Czeczeni stanowią jedną z najliczniejszych grup obcokrajowców, którzy podejmują próby nielegalnego przekroczenia granicy państwowej, a ich celem jest uzyskanie statusu uchodźcy. Kolejną grup obcokrajowców usiłujących nielegalnie przekroczyć granicę RP są Wietnamczycy. Z danych Straży Granicznej wynika, że większość wietnamskich obywateli, którzy przebywają w Polsce nielegalnie, opuściła Wietnam legalnie drogą powietrzną, głównie na podstawie rosyjskiej, białoruskiej lub ukraińskiej wizy. Następnie, gdy byli już za granicą kraju pochodzenia, kontaktowali się z przemytnikami ludzi w celu uzyskania pomocy w dostaniu się do Polski, zwykle z pominięciem przejść

⁶ <http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf>, s. 76, z 4.06.2013.

granicznych. Z powyższych informacji wynika, że Wietnamczycy pokonali indywidualnie tylko część drogi, prowadzącej do Polski. Ponad to najprawdopodobniej legalnie dotarli do jednego z krajów byłego ZSSR, a następnie podjęli próbę nielegalnego przekroczenia granicy RP przy pomocy osób trudniących się „przerzutem” ludzi. W przypadku tej grupy etnicznej ryzyko nielegalnego dostania się na teren RP jest duże, zwłaszcza, że wietnamskie społeczności są dobrze rozwinięte w Polsce i Europie Zachodniej. Należy zaznaczyć, że większość Wietnamczyków traktuje Polskę jako kraj docelowy, a nie tranzytowy⁷. Kolejny przykład nielegalnego przekroczenia stanowią obywatele byłego ZSRR, którzy po legalnym wjeździe na terytorium Polski (np. posługując się wizą turystyczną), usiłowali przedostać się do Niemiec⁸.

Tylko niewielka część imigrantów podejmuje indywidualne i samodzielne próby pokonania całej drogi do Polski. Zdecydowana większość nielegalnych imigrantów korzysta z pomocy zorganizowanych grup przestępczych⁹.

Znaczna część nielegalnych imigrantów decyduje się na przekroczenie granicy RP w formach zorganizowanych. Natomiast z postępowań przygotowawczych, prowadzonych przez Straż Graniczną wynika, że przerzutem nielegalnych imigrantów z państw azjatyckich i afrykańskich zajmowały się zorganizowane grupy przestępcze, które mają swoje „ośrodki” przede wszystkim w krajach byłego ZSRR, w południowej Azji oraz na Bliskim Wschodzie. Z raportu wynika również, że członkami tych grup, a przede wszystkim ich organizatorami są osoby, które korzystają z legalnego pobytu albo rezydowali w europejskich krajach tranzytowych lub docelowych. Ponadto w skład grup przestępczych, zajmujących się tym procederem wchodziłi zarówno obywatele

⁷ Rzecznik Praw Obywatelskich, *Ziemia obiecana czy przystanek w drodze? Promised land or just a stop on the way?*, Warszawa 2010, s. 156.

⁸ MSWiA, *Raport na temat przeciwdziałania i zwalczania przestępczości granicznej przez służby podległe Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji w Polsce w 2003 r. oraz w I półroczu 2004 r.*, Warszawa 2004, s. 9.

⁹ [Http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf](http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf), s. 76, z 4.06.2013.

RP, jak i cudzoziemcy (najczęściej obywatele: Niemiec, Ukrainy, Białorusi, Armenii i Rosji – narodowości czeczeńskiej, Afganistanu, Wietnamu), którzy najczęściej przebywali legalnie na terytorium Polski.

Skład oraz wzajemne powiązania członków grupy plasują się następująco:

- organizator międzynarodowy;
- organizator do Polski;
- organizator regionalny;
- organizator etapu;
- kierowcy;
- przewodnicy;
- osoby, które udzielają pomocy w organizowaniu przekraczania granicy państwowej nielegalnym imigrantom poprzez: zapewnienie środków transportu, miejsca tymczasowego pobytu (tzw. „dziuple”), żywności, itp.

Istotny jest fakt, że zarówno przewodnicy jak i obserwatorzy rejonu przerzutu pochodzą najczęściej z miejscowości położonych przy granicy. Z oczywistych względów doskonale znali rejon granicy państwowej, dogodne miejsca do przerzutu, trasy bezpiecznego odprowadzenia grupy od granicy. Z uwagi na fakt, że osoby te były najniżej usytuowane w grupie, otrzymywały najniższe wynagrodzenie. Na tej samej pozycji w hierarchii znajdowały się osoby, które udostępniały swoje posesje jako „dziuple”, w których czasowo przebywali imigranci. Na nieco wyższym szczeblu znajdowali się kierowcy (właściciele) pojazdów, którymi przewożono migrantów w głąb terytorium RP. Część z osób zajmujących się tym procederem realizowała kilka zadań (np. przewodnik był właścicielem „dziupli”). Takie działania mają prawdopodobnie na celu zmniejszenie składu osobowego grupy, czego następstwem jest zwiększenie zysków dla poszczególnych jej członków. Na szczeblu regionalnym na najwyższym szczeblu hierarchii znajdują się osoby, które utrzymują kontakt z tzw. „nadawcami” z zagranicy oraz „odbiorcami” nielegalnych imigrantów z głębi terytorium

Polski. To oni są odpowiedzialni za koordynację działań i odbieranie zapłaty za „przerzut”, ponad to ich zadaniem jest rozdzielanie pieniędzy pomiędzy poszczególnych członków grupy. Co istotne, osoby te sporadycznie biorą bezpośredni udział w przetruciu, dlatego często zdarza się, że nie znają wszystkich członków grupy przestępczej, liczącej od kilku do kilkunastu osób. Przemyt nielegalnych imigrantów bardzo często realizowany był w oparciu o luźną sieć powiązań pomiędzy członkami grupy albo oddzielnymi grupami przestępczymi, którzy byli koordynowani przez głównego organizatora lub osoby, które działały na jego zlecenie. Główni organizatorzy podejmowali działania przy pomocy grup przestępczych, wyspecjalizowanych w różne formy przemytu, które doskonale znały teren oraz funkcjonowanie systemu ochrony granicy po jej obydwu stronach. W momencie powodzenia dokonania przetrzutu, imigranci natychmiast są przekazywani kolejnym osobom, biorącym udział w tym procederze oraz przewożeni są w głąb kraju. Działanie grup przestępczych w tego typu przestępstwach w strefie przygranicznej trwa bardzo krótko, a dokonują go wykonawcy najniższego szczebla. Natomiast w głębi kraju znajdują się centra decyzyjne oraz punkty kontaktowe¹⁰.

Grupy przestępcze mają ustalony cennik przetrzutu osób z kraju pochodzenia do wybranego kraju emigracji. Koszt „usługi” waha się 1 tys. – 8 tys. USD. Zwykle w przetruciu uczestniczą przedstawiciele narodowości, przez których kraje wiedzie ustalona trasa przetrzutu¹¹. Dochody uzyskane przez grupy przestępcze z tego procederu lokowane są przede wszystkim w inwestycje związane z przetrzudem migrantów (m.in. na zakup: pojazdów wykorzystywanych do przewozu cudzoziemców, sprzętu technicznego oraz na prowadzenie legalnej lub „półlegalnej” działalności gospodarczej). Organizatorzy tego procederu na poziomie krajowym i międzynarodowym dokonywali transferu środków finansowych (np. za pomocą przelewów), co utrudniało ustalenie osób, dokonujących i odbierających przelewy pieniężne.

¹⁰ MSWiA, *Raport na temat...*, op. cit., s. 17–18.

¹¹ [Http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf](http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf), s. 69, z 4.06. 2013.

Nielegalne zorganizowane, grupowe przekroczenie granicy państwowej RP odbywa się w godzinach porannych, wieczornych lub nocnych. Ponad to do przekroczenia granicy zwykle wybiera się zalesione tereny, które można przejść w ciągu kilku lub kilkunastu godzin. „Przerzuty” imigrantów miały miejsce w regionach, w których po obydwu stronach granicy lub w jej pobliżu znajdowały się utwardzone drogi, dzięki czemu można było łatwo dowozić imigrantów do miejsca przeprowadzenia oraz szybko odjechać po ich przejściu przez granicę. Członkowie grup przestępczych przywozili imigrantów blisko linii granicy (lub linii rzeki granicznej), a następnie doprowadzali ich do tej linii. Granica była przekraczana pieszo lub przy użyciu środków, które zostały dostarczone przez pomocników (np. za pomocą pontonu). Następnie po nielegalnym przekroczeniu granicy, migranci kierowali się w stronę wyznaczonego miejsca z kolejnym pomocnikiem, a po spotkaniu się z nim byli przewożeni busami w głąb strefy nadgranicznej lub poza jej obręb. Nielegalni imigranci przekraczali granicę bez pieniędzy i dokumentów w grupach 2–3 osobowych, w których każda z osób posługiwała się innym językiem.

Istotnym problemem, związanym z przebywaniem na terenie danego kraju nielegalnych imigrantów, a także osób o nieustalonym statusie jest fakt, że osoby te nie posiadają odpowiednich dokumentów. Powoduje to różnego rodzaju trudności, np. z dostępem do opieki medycznej, systemu edukacji. Ponad to prowadzi do zwiększenia popytu na fałszywe dokumenty, czego następstwem jest ponowna współpraca nielegalnych imigrantów z przestępcami¹². Mimo, że nielegalni imigranci nie są przestępcami, bardzo często zmuszeni są do podjęcia pracy niezgodnej z prawem, ponieważ nie mogą podjąć legalnej pracy.

W Polsce tworzenie dużych skupisk innych nacji powinno być uważnie monitorowane, ponieważ bardzo często grupy migrantów „przyciągają” grupy przestępcze ze swoich krajów. Niewątpliwie przerzut imigrantów jest zjawiskiem godzącym w bezpie-

¹² W. Bruggeman, *Illegal Immigration and Trafficking in Human Beings Seen as a Security Problem for Europe*, Europol, 2002, s. 5.

czeństwo państwa. Między innymi z tego powodu podejmuje się działania, mające na celu zapobieganie przerzutowi imigrantów oraz innym formom nielegalnej imigracji. Zjawisko to jest uwarunkowane istnieniem pewnego rodzaju popytu i podaży. Część migrantów napotyka trudności w opuszczeniu własnego kraju, dlatego nielegalna imigracja jest ich zdaniem najlepszym rozwiązaniem¹³.

Zarówno polityka imigracyjna, jak również przebieg procesu integracji oraz filozoficzne podejście do tego zjawiska ulega zmianom pod wpływem zmian społecznych i politycznych. Na ich wpływ składa się wiele czynników, takich jak na przykład: historia imigracji do kraju docelowego, charakterystyka przyjazdów, programy wspierające imigrantów oraz całościowy kształt warunków społecznych i gospodarczych w kraju przyjmującym. Integrację imigrantów można podzielić na integrację: ekonomiczną, społeczną i kulturową, a jej powodzenie zależy od wielu czynników (np. polityki rządu wobec imigrantów, społecznych postaw i uprzedzeń, cech danej społeczności imigrantów).

Integracja imigrantów jest niezbędna zarówno na rynku pracy, a także w społeczeństwie przyjmującym. Powinna być postrzegana jako pozytywny wkład w rozwój gospodarczy i kulturalny kraju.

Społeczeństwo może w różny sposób postrzegać imigrację. Pozytywnym skutkiem, który powoduje imigracja może być łagodzenie negatywnych skutków starzenia się społeczeństwa. Do negatywnych czynników można zaliczyć fakt, że państwo może nie radzić sobie z rosnącą liczbą nielegalnych imigrantów lub uchodźców, a temu zjawisku może towarzyszyć niezadowolenie społeczne, ksenofobia lub zamieszki na tle etnicznym. Jednak imigrację należy rozpatrywać również pod kątem kryzysu ekonomicznego i jego skutków. Z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej w wielu krajach zaostrożono politykę imigracyjną, a niektóre partie polityczne przekonywały, że imigracja jest przyczyną bezrobocia

¹³ [Http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf](http://seminarium.21.edu.pl/ks/5/0007%20LATECKI.pdf), s. 69–70, z 4.06.2013.

rdzennych mieszkańców, osłabia systemy socjalne oraz negatywnie wpływa na tożsamość narodową. Zarówno regulacje na rynku, pracy jak i polityka imigracyjna państwa mogą albo ułatwić integrację imigrantów w społeczeństwie przyjmującym, albo ją utrudnić. Należy podkreślić, że czynników jest wiele i są one bardzo złożone¹⁴.

¹⁴ P. Pogodzińska, *Integracja i przeciwdziałanie dyskryminacji imigrantów na szwedzkim rynku pracy*, Warszawa 2011, s. 2.